

WEINER SENNYEY TIBOR

„Meditációs objektumok”

avagy a Hamvas-polaroidokról

1.

Hamvas Béla hagyatékában fennmaradt egy fénykép, amit valószínűleg ő maga készített. Ezen a fotón a horvátországi Dalmácia szívében rejtőző Šibenik közepén magasodó Szent Jakab-katedrális egy apró részletét láthatjuk. A képen öt jól kivehető „faragott fejet”. E fénykép a hagyatékban végzett kutatás során akadt a kezembe, nem sokkal később Krapanj szigetére voltam hivatalos egy alkotótáborba más magyar művészekkel együtt. Ez volt a második alkalom, amin részt vettem, egy évvel korábban ugyaninnen utaztam el Korčula szigetére megkeresni Hamvas Béla fügefáját, amiről nyolc apró polaroid fotót készítettem, és később egy esszét írtam Hamvasról szóló esszékönyvemben. Visszatérve a környékre ismét nálam volt több fényképezőgépem is, és eleinte egyetlen célom az volt, hogy megkeressem azt a pozíciót, igen, pontosan ugyanazt, ahonnan Hamvas a hagyatékban készült fotóját készíthette. Mindez a nagy elődtől, a kimeríthetetlen témától, Hamvastól való személyes búcsú és az elengedés gyakorlata volt. Készen álltam, hogy más technikával, nyolcvan évvel később megismételjem azt a fotót, persze más céllal és más eredménnyel.

Šibenikbe csónakkal vittek át Krapanjról, rövid sétával hamar a Szent Jakab-katedrálishoz értem. A templomot 1431 és 1535 között építették, 1441-ben Šibenik város tanácsa a munkát a zárai Juraj Dalmatinacra, azaz Dalmáciai Györgyre bízta, akit Velencében Giorgio Orsini néven is ismeretek. Ő egy oldalhajóval és apszisokkal, illetve keresztelőkápolnával bővítette ki a katedrális, és jellegzetes díszítőelemeket alkalmazott, köztük a 71 kis emberi fejet ábrázoló szobrot a külső falon. Helyi barátaim úgy vélik, hogy ezek az emberfők itteni lakosokat ábrázolnak, mások szerint ezek a különböző embertípusokat megjelenítő és különféle kort – vele különféle hangulatot – kifejező fejek Juraj Dalmatinac mester és tanítványainak az alkotásai. A hagyomány szerint a város egyes polgárait – köztük magát a mestert is – ábrázolják, a művészettörténészek szerint archetípusokkal van dolgunk. Hamvas Béla ezeket a szoborfejeket szemlélve írta még a második világháború előtt a *Babérligetkönyv* nevezetes *Faragott fejek* című írását, amelyből különösen ez a részlet fontos számunkra:

„A hajó fél ötkor kötött ki. Lakást csakhamar találtam, kicsit rendbe hoztam magam, s elindultam a kicsiny, régi kikötővárosban a bűbajos, nyári délutánt méltóképpen semmittevésben eltölteni. A parti kávéházban életem legjobb török kávéját ittam, aztán szívemben édes gondtalansággal a szűk sikátorokban csavarogtam. Egyszerre csak a dóm terére érkeztem. A régi kicsiny tér éppen olyan meghitt volt, mint amilyen hazug és színpadí a mai. A modern életből a legkevésbé az épületeket viselem el. A dómhoz megyek az idegen sétáló kíváncsi bémészködésével, s akkor észreveszem, hogy a sok oszlopfő megannyi faragott emberi fej. Cseppet sem apostoli vagy ideális, angyali, tradicionális egyházi figura, nem, még fantasztikus szörnyeteg sem. Ha megszorítanának és hasonlatra szólítanának fel, azt kellene mondanom: a legközelebb Brueghel flamand parasztkarakter-tanulmányaihoz állnak. Azzal a különbséggel, hogy nem karikatúrák. Egyszerűen szólva ezek a fejek: igazak. Ezek a fejek a művészetnek abba a csoportjába tartoznak, amelybe a willendorfi Vénusz. Nem szépek. Némelyik megdöbbenően ocsmány. Másik előkelő, jól fésült és nemes. Egyikük sem hasonlít a másikukhoz. Mindegyik külön misztérium. Ezek a fejek meditációs objektumok.”

Megkerestem pontosan azt a pozíciót, ahonnan a fénykép is készülhetett. A fejek alatt vékony párnány fut végig, olyan egy-másfél méter magasan a járdához képest – ezen sétáltam óvatosan végig,

amikor megtaláltam az öt fejet, amelyek a katedrális leghátsó részén, egy sikátor felé található. A párkányon ekkor pakk cigarettapapírt találtam. Elmosolyodtam, és sodortam magamnak egy illatos cigarettát. Miközben lábamat lóbálva a felszálló füstön keresztül figyeltem a fejek alatti kis ablakon a keresztelőkápolnából kiragyogó fényt és a faragásokat, eszembe jutott, hogyan válik meghatározó témájává Hamvasnak ez a fogalom: „meditációs objektum”.

A háború után jelent meg Hamvas egyik legsikeresebb könyve, az *Anthologia Humana*, amelyről azt írja, hogy „szövegei nem vaktában idézett szép részletek, még csak nem is bölcs tanítások, hanem meditációs objektumok”. Itt beszél arról, hogy

„A meditációs objektum megválasztása az emberi életben a legszemélyesebb tevékenység. És mert ennyire személyes, és szükségképpen személyes kell hogy legyen, és semmiféle általánosítást nem tűr meg, a téma kifejtését is csak személyes élmények bevetésével lehet folytatni.

Nem szégyellem bevallani, hogy személyes meditációs objektumaim közül a legállandóbbak közül való a willendorfi Vénusz...”

Miután számos esszét és egész könyvet írtam Hamvas Béláról, érthető módon igyekeztem eltávolodni tőle és életművétől, hogy új utakat járhassak, ezért az eltávolodáshoz személyes „meditációs objektumomnak” Hamvas Béla egy fényképét használtam, s így találtam magam Šibenikben a katedrális falánál, szemben ezekkel a kőfejekkel. De:

„a meditációs objektum nem arra való, hogy az ember azt praktikusan kiaknázza. [...] magasabb realitás mágikus akkumulációs pontja [...] meditációs objektumok igazi erejüket csak évek múlva kezdik tudni kifejteni. Az ember megtanulja, hogy ezeket az objektumokat keresse a festészetben, a szobrászatban, a zenében, a nagy emberi példaképekben.”

– és én pontosan ezt a tanítást követtem, amikor ugyanarról a pontról, ahonnan az a bizonyos fotó készült, készítettem egy képet, majd végighaladva a faragott fejeken egymás után számos sorozatot, különböző polaroid filmekre. Ezek a fejek aztán összerendezve új alkotást eredményeztek, teljesen mást, mint ami az inspiráló, kiinduló kép volt, mást, mint a *Babérligetkönyv Faragott fejek* írása, és mást, mint egy esszé a meditációs objektumokról. Hiába, alighanem igaz, hogy

„A művészi alkotás tehetséghez van kötve. A bölcsesség nincs. A bölcsességnek egyetlen feltétele van: *a tudatosan megtisztított életrend.*”

2.

A meditációs objektummal való elmélyült foglalkozás éppen ehhez „a tudatosan megtisztított életrend” megtapasztalásának igényéhez vezetett el, s annak a megértéséhez, hogy valami ilyesmivel foglalkozunk, amikor Hamvas Béla írásait olvassuk, különösen, ha azokat – a szerző kívánságának megfelelően – meditációs objektumként használjuk. Nem lehetünk azonban eléggé elővigyázatosak abban, hogy *mit mire* és *hogyan* használunk. Maga Hamvas is felteszi a kérdést: „Hogyan használjam a gyakorlatban mindennap, állandóan és reálisan ezt a bizonyos meditációs objektumot?” – majd hozzáteszi, hogy korában a pszichológia legnagyobb problémája a meditációs módszer kidolgozása, példaként Freudról ír. C. G. Jung és Yalom számos meditációs módszert ajánl, Hamvas ezeket írása születésekor még jóllehet nem ismerhette, de megmutatja, hogy példának okáért Kassner gondolatát az „indiszkrét emberről” miképpen is „használta”:

„Kassner gondolata az indiszkrét emberről állandó meditációs objektum lehet, és pedig bíráló és önbírázó jelleggel. Az ember merje a gondolatot önmagára is alkalmazni. Merje kimondani fontos mozzanatoknál, hogy: indiszkréciót követtem el. Csak így nyer felhatalmazást arra, hogy ítélhessen más fölött is. Amíg valaki a kritikát önmagára nem alkalmazta, addig nincs joga beszélni.”

Alighanem én magam is indiszkrét voltam, amikor úgy kívántam kilépni a „témából”, a „tanulási folyamatból”, hogy éppen a legfontosabb gyakorlatában mélyedtem el, vagyis Hamvas Béláról úgy nem akartam már többet írni, hogy magát a meditációs objektumot tettem meditációs objektummá.

A sorozat elkészülte után a képekről visszatekintő fejek archetipikus sokfélesége ébresztett arra rá, hogy bármi és bármikor lehet a meditációs objektumom, akár maga Hamvas Béla is.

Nemcsak nekem. Bárkinek.

A kis fotók szemlélése közben jöttem rá, hogy bármelyik archetípussal bármikor tudunk azonosulni és elkülönülni, hogy a művészetben az „én” és a „másik” határai elmosódnak, s egy teljesebb, kerekesebb és egészebb közösség bontakozik ki. Talán a közös. Talán a művészi alkotáson keresztül megértett teremtés. Katarzist éltem meg, ha úgy tetszik, az én határainak elmosódását, amikor a sorozat elkészült és előttem volt. Néhány fotó jobban sikerült, más kevésbé, de nem a fotók minősége vagy milyensége számított. Hanem maga a folyamat, ahogyan elkészültek, s amit jelentettek és jelentenek máig is. Ezek a fotók együtt és külön is meditációs objektumok lettek, amelyek párbeszédbe kerültek Juraj Dalmatinac kőfejeivel és Hamvas Béla írásaival.

Hazatérve meglátogattam Szentendrén Hamvas Béla egykori házát a Kőhegyen, ahol a *Karne-vált* is írta. Ekkor már pontosan tudtam, hogy mit fogok tenni: meditációs objektumként használtam a házat, s készítettem róla, benne, belőle hét polaroidot.

Ez lett a *Hamvas háza* sorozatom.

Így három, Hamvashoz kapcsolódó polaroidsorozatomból volt már: az első a korcukai fügefáról, a második a sibeniki katedrális kőfejeiről, a harmadik a szentendrei házáról. Ezeket a sorozatokat mind-mind meditációs objektumként készítettem, miközben a Hamvasról írott esszéjű kötetem három egymás utáni kiadást is megélt és folyamatosan hívtak különböző helyekre, hogy beszéljek Hamvas Béla életéről, életművének egyik vagy másik részéről. Nem sokkal később a szentendrei könyvtárban ebből a három fotósorozatból rendeztünk egy kis kiállítást, amelynek a címe az lett, hogy *Meditációs objektumok – Hamvas Béla nyomában polaroid fotókkal*.

A távolodás tehát éppen hogy nem sikerült, s ahelyett, hogy lezártam volna a Hamvassal való foglalkozást, a polaroidfotók révén még mélyebbre kerültem benne. Igaz, hogy ez már másfajta mélység, másfajta közösség volt, mint amikor írtam róla. Meditációs objektum lett Hamvas egész életműve, ami egyszerre volt felfoghatatlanul összetett feladat, és kétségtelenül súlyos felelősség.

Nem sokkal később kerestek meg, hogy más kortárs képzőművészekkel közösen lehetne-kellene rendezni egy kiállítást Hamvas Béla tiszteletére Nagyváradon, s ehhez adhatnám ezeket a polaroidjaimat. A gyakorlat révén új távlatok nyíltak meg, s a távolodás egyben közeledés is lett.

Elgondolkodtam, és bevallom, érdekelt, hogy más művészek milyen meditációs objektumokat találnak Hamvas életművében. Hogyan kapcsolódnak mindehhez? Kik ők, és milyen alkotások születtek Hamvas hatására?

Hiszen maga Hamvas mondja, hogy:

„...mindenki állandóan egész sereg meditációs objektummal él – egész sereg belső centrummal, amelyeknek realizálásán dolgozik. Ilyen belső energiacentrumok az üzlet, a karrier, a jó öltözködés, a politikai siker. Az ember ezeket a centrumokat kivetíti, és úgy hívja őket, hogy »cél«. Célról persze szó sincs. Ez a valami nem kint van, elérhető helyen, hanem bent, mint állandó ösztönzés. Nem cél ez, hanem éppen az alap. Nem efelé megy, hanem ebből indul ki. Becsvágy, siker, öltözködés mind belső kondíció, pszichológiai objektum, belső realitás, a külső világtól teljesen független lelki valóság, amit az ember nem ér el, hanem: él. [...] A meditációs objektum arra való, hogy az ember a lélek erőit összpontosítsa, és ezáltal saját végtelen erőit hatékonyra tegye.”

Megmutatja tehát, hogy az ember akár két erőközpontot is előhívhat: az indiszkrét embert és a nagy embert.

„Ki az, aki a kettő közül nem a nagyot választja? Olyan ember nincs. De vigyázni kell. Sohasem szabad azt mondani, hogy én nagy ember vagyok. Ez hiba. (Indiszkréción!) Vannak nagy pillanataim – de milyen ritkán! Milyen kár. Olyan jó lenne tisztán és élesen megfogalmazva élni, mint az igazi nagy ember. A két erőközpont úgy viselkedik bennem, mint ellenkező pó-

lusú árammal telített két centrális mag. Nagyszerű feszültségeket teremt. Mérték. Függetlenség. Biztosság.”

Talán az így elkészült művek éppen úgy, mint a katedrális kőfejei, más és más aspektusait mutatják fel annak, hogy milyen sokféleképpen, milyen gazdagon és inspirálóan lehet „meditációs objektumként” továbblépni Hamvas Béla írásaiból önmagunk felé.

Faragott fejek a šibeniki katedrálison. Hamvas Béla saját fotója

Faragott fejek a šibeniki katedrálison. Weiner Sennyey Tibor fotói

Kép a Hamvas háza sorozatból. Weiner Sennyey Tibor fotói